

Uvodnik

Projekt tematske mreže »zaJEDNO srce, jedna duša, jedna HRVATSKA — ZAJEDNO.HR« (UP.04.2.1.06.0051) sufinanciran je sredstvima Europskoga socijalnog fonda i provodi se u razdoblju od listopada 2020. do listopada 2023. godine. Nositelj projekta je Humanitarna udruga »fra Mladen Hrkać«, a u izvedbi je sudjelovao niz partnerskih institucija: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Institut za migracije i narodnosti, Hrvatsko katoličko sveučilište, Centar za istraživanje hrvatskog iseljeničtva, Udruga iseljenika, povratnika i useljenika, Hrvatska uzdanica — udruga za promicanje domoljublja, Matica hrvatska, Ogranak Matice hrvatske Široki Brijeg, Hrvatsko kulturno društvo Napredak — Vitez i Hrvatsko kulturno društvo Napredak — Zagreb. Uz navedene partnere, u provedbi projekta angažirao se i veći broj iseljeničkih društava i organizacija te pojedinaca diljem svijeta, a s osnovnim ciljem boljeg razumijevanja položaja hrvatskih zajednica izvan Republike Hrvatske te unaprjeđenja njihovih odnosa s Republikom Hrvatskom. Istraživački tim Instituta Pilar bio je nositelj dviju istraživačkih dionica.

Osnovni cilj prve istraživačke dionice, »Socijalni i lobistički potencijal hrvatskih iseljeničkih zajednica i udruga s obzirom na njihovo povijesno i kulturno naslijeđe i status u zemljama iseljenja«, bio je istražiti položaj hrvatskih zajednica izvan Republike Hrvatske u širem povijesnom kontekstu. U tu svrhu provedena je putem interneta anketa na hrvatskom, engleskom, njemačkom i španjolskom jeziku kojoj je pristupilo ukupno 1026 Hrvata u dijaspori. Zatim su analizirani ključni strateški dokumenti koji daju smjernice politike Republike Hrvatske prema iseljenicima, provedeno je arhivsko istraživanje izabranih arhivskih fondova i serija u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, a provedena je i analiza izabranih periodičkih publikacija Hrvata izvan Republike Hrvatske, odnosno posvećenih njima. Također je provedeno 28 intervjua s pripadnicima hrvatske dijaspor, povratnicima i useljenicima, te 11 fokus-grupa s minimalno pet sudionika, a u kojima je u konačnici sudjelovalo 87 osoba. Istraživački tim angažiran u sklopu dionice činili su: Ivan Hrستیć (voditelj dionice), Ivana Žebec Šilj, Vlado Šakić, Nenad Pokos i Ivo Turk. Istraživanje u sklopu dionice provedeno je u razdoblju od travnja 2021. do prosinca 2022. godine.

Druga istraživačka dionica koje je nositelj bio Institut Pilar nosila je naziv »Suvremeni motivacijski ciklusi migriranja mladih Hrvatske u kontekstu općih migracijskih procesa u Hrvatskoj — empirijska analiza«. Ciljevi tog dijela istraživanja odnosili su se na multidisciplinarno i interdisciplinarno is-

traživanje temeljnih društvenih i motivacijskih čimbenika migriranja velikog broja mladih iz Hrvatske u proteklom desetljeću. U tu svrhu provedene su putem interneta dvije ankete kojima je pristupilo ukupno 1006, odnosno 1060 ispitanika. U obradi podataka brojevi obuhvaćenih anketa smanjeni su na 934 i 977. Prvom anketom obuhvaćeno je novo punoljetno iseljeništvo (prva generacija) u dobi od 18 do 40 godina na području Europe, a drugom punoljetne osobe u dobi od 18 do 40 godina u Hrvatskoj. Dodatno, u sklopu dionice provedene su tri fokus-grupe s ukupno 17 sudionika. Istraživački tim angažiran u tom dijelu projekta činili su: Vlado Šakić (voditelj dionice), Antun Plenković, Nenad Pokos, Stanko Rihtar i Katarina Perić Pavišić. Istraživanje u sklopu te dionice provedeno je od travnja 2021. do rujna 2022. godine.

Sve navedene aktivnosti u konačnici su rezultirale vrlo širokim i složenim uvidom u osnovna obilježja hrvatskih zajednica diljem svijeta, te u njihove odnose s Republikom Hrvatskom. Sve prikupljene podatke nije moguće izložiti u manjem broju radova, a potencijalne analize u širem humanističkom i društvenom znanstvenom okviru nebrojene su. Stoga se može očekivati veći broj referiranja na ovo istraživanje u narednim godinama. No članovi istraživačkog tima odlučili su obraditi nekoliko tema i okupiti ih u tematskom broju časopisa *Pilar* kako bi barem dio rezultata bio dostupan na jednome mjestu i činio cjelinu. Namjera je prvenstveno olakšati dostupnost i povećati vidljivost istraživanja široj zainteresiranoj javnosti. Također, na simboličnoj razini time se želi potvrditi i nastavak tradicije istraživanja tzv. iseljeničkih tema u Institutu *Pilar*. Pri tome je važno naglasiti interdisciplinarni i multidisciplinarni pristup problematici, pristup koji je jedna od osnovnih karakteristika rada znanstvenika Instituta. Tako su i u sklopu ovoga projekta istraživački tim činila tri psihologa, dva povjesničara, dva demografa i sociolog. Takav metodološki pristup istraživanju omogućuje bolje razumijevanje totaliteta fenomena migracija i dijaspore, pri čemu se pripadnici dijaspore prepoznaju kao akteri u ekonomskim, kulturnim i političkim procesima kako u zemlji iseljenja, tako i u zemljama useljenja. U tom kontekstu napominjemo kako časopis *Pilar* pruža mogućnost korištenja različitih tipova citiranja, a s obzirom na to da članovi istraživačkog tima predstavljaju više znanstvenih disciplina, autorima je ostavljena sloboda u izboru načina citiranja. Nije se inzistiralo na unificiranju tekstova u tom pogledu unatoč tome što čine svojevrsnu cjelinu.

Ukupno je u ovom tematskom broju osam radova proisteklih iz projekta »ZA-JEDNO.HR«. Tri su stručna rada, kojih je osnovni cilj definiranje osnovnih pojmova te postavljanje teorijskog okvira i kontekstualiziranje šireg polja istraživanja, kao svojevrsan uvod u pet izvornih znanstvenih radova.

U radu »Pregled razvoja iseljeničkih politika u dugom trajanju — od druge polovice 19. stoljeća do danas« Ivan Hrštic i Vlado Šakić kontekstualiziraju proces iseljavanja iz hrvatskih krajeva te nastoje definirati ključne pojmove vezane za temu, onako kako su dominantno bili shvaćeni u sklopu istraživanja. Slijedi ga u tome rad »Migracijska motivacija hrvatskih iseljenika u kontekstu povijesnih valova iseljavanja« Vlade Šakića, Antuna Plenkovića i Nenada Pokosa. U radu se autori fokusiraju na migracijsku motivaciju kao jedan od ključnih čimbenika migriranja. Konceptu pristupaju kroz prizmu nekoliko prevladavajućih teorijskih koncepata i modela iz druge polovice 20. stoljeća te suvremenog pogleda Međunarodne organizacije za migracije. Na tom teorijskom temelju nude analizu migracijske motivacije kroz povijesne valove migriranja na globalnoj razini s primjenom hrvatskoga migracijskog konteksta i odraz na suvremene migracijske tokove u uvjetima nakon državnog osamostaljenja Hrvatske. Proces praćenja suvremenog iseljavanja problematiziraju Nenad Pokos i Ivo Turk u radu pod naslovom »Problematika statističkog praćenja iseljavanja u inozemstvo«. Pri tome posebno upozoravaju na razlike u podacima o odseljenima prema hrvatskoj statistici i statistikama nekih država u koje su se stanovnici najviše iseljavali u prošlom desetljeću, a taj tip podataka ključan je u osmišljavanju i provedbi populacijskih politika, s naglaskom na migracije, a naročito proces iseljavanja.

Pet je znanstvenih radova u ovom tematskom broju časopisa Pilar. Blok otvara rad Ivana Hrštica »Heterogenost dijaspora — ključan čimbenik u osmišljavanju i provedbi politike prema Hrvatima izvan Republike Hrvatske« u kojem autor na temelju većeg broja intervjua i fokus-grupa donosi zaključke o pojedinim elementima odnosa između dijaspora i Republike Hrvatske. Posebnu pozornost pri tome pridaje heterogenosti hrvatske dijaspora, koja od institucionalnih nositelja iseljeničke/dijasporске politike zahtijeva naglašenu fleksibilnost u radu. Slijedi rad Nenada Pokosa i Ive Turka »Iseljavanje u inozemstvo 2011.—2021. po manjim teritorijalnim jedinicama (županijama, gradovima i općinama)«. Autori analiziraju statističke podatke na različitim prostornim razinama, pri čemu nastoje prepoznati potencijalne uzroke uglavnom negativnih migracijskih promjena. Posljednja tri rada posvećena su pitanju prikupljanja podataka anketnim ispitivanjima među pripadnicima dijaspora putem interneta te analizi podataka prikupljenih anketama provedenim u sklopu projekta. Stanko Rihtar u radu »Metodološki aspekti istraživanja iseljeničstva web anketama« temeljito analizira negativne i pozitivne aspekte te istraživačke metode u kontekstu istraživanja dijaspora. Time omogućuje kvalitetnije sagledavanje rezultata online anketa na kojima se temelje radovi »Suvremene migracijske motivacije mladih Hrvatske — vrijednosni i identitetski aspekti« (Katarina Perić Pavišić, Vlado Šakić i Stanko Rihtar) te »Migra-

cijska motivacija mladih Hrvatske kroz prizmu nekih stavova i mišljenja — usporedna analiza» (Katarina Perić Pavišić, Stanko Rihtar i Vlado Šakić). U radu o suvremenim migracijskim motivacijama autori se bave prvenstveno usporednom važnosti osobnih i socijalnih sastavnica identiteta te prosječnom zastupljenosti samoaktualizacijske, konvencionalne i hedonističke vrijednosne orijentacije kod mladih iseljenika te mladih u Hrvatskoj. Ispituju i povezanost socijalnog identiteta, vrijednosnih orijentacija i sociodemografskih obilježja (spol, dob, obrazovanje) mladih iseljenika s njihovom migracijskom motivacijom, a donose zaključke i u pogledu osnovnih obilježja mladih iseljenika kao prediktora njihove namjere povratka u Hrvatsku. U metodološkom i stručnom smislu na sličnom okviru se temelji rad o migracijskoj motivaciji mladih Hrvatske kroz prizmu nekih stavova i mišljenja. Osnovni cilj rada je utvrđivanje glavnih motiva iseljavanja kod mladih iseljenika na području Europe. Rezultati su pokazali da se motivacija mladih iz Hrvatske prema njihovim iskazima i mišljenjima temelji na komplementarnom djelovanju potisnih i privlačnih čimbenika, pri čemu privlačne percipiraju jačim motivacijskim čimbenicima za odluku o migriranju. Ovo istraživanje, uz davanje i proširivanje uvida o motivacijskim čimbenicima mladih iz Hrvatske kroz njihove stavove i mišljenja, naglašava nužnost daljnjih istraživanja te proširivanje znanstvenih spoznaja na kojima je moguće temeljiti ciljne javne politike.

Zaključno, prije samih tekstova, zahvalio bih svima koji su sudjelovali u istraživanju, bilo ispunjavanjem anketnih upitnika ili sudjelovanjem u intervjuima, odnosno fokus-grupama. Samo zahvaljujući uvidu u njihove stavove i razmišljanja došli smo u položaj postavljati teze i donositi zaključke. Posebnu zahvalu dugujem, naravno, svim članovima istraživačkog tima, ujedno autorima tekstova u ovom tematskom broju, za sav rad uloženi tijekom trajanja projekta. Veliko hvala i svim partnerima na projektu, koji su svatko u svom aspektu pridonijeli njegovoj uspješnoj provedbi. Nadam se da smo zajedničkim naporima uspjeli ponuditi odgovore na neka pitanja vezana za Hrvate izvan Hrvatske u aktualnom trenutku, a svaki angažman u tom smislu vidimo potencijalno korisnim i u praktičnom smislu ako ga uzmu u obzir ključne institucije koje u svojoj ingerenciji imaju odnose s Hrvatima izvan Republike Hrvatske.

Urednik